

Кресафт

Олесь Гончар

На польовому току, де ворохи зерна поналивані, сказали Кухаренкові, що його викликають у район. Важко стояв серед току, вуса висіли аж до землі, такий був похнюплений. Легкова в ремонті, міг би взяти одну з вантажних, що возили зерно на елеватор, але соромно брати вантажну для такої поїздки. Під рукою була бригадирова однокінна бідарка — нею й поїхав.

Понад колючою посадкою їде. Білий полудень навкруги, сорока скаче по верхах і весь чає крикливо скрекоче до Кухаренка, мовби хоче вискрекотати йому якесь слово, але не вміє.

Степове безлюддя повите спекою. Далеко ходять комбайни. Бовваніє на обрії мурована вежа елеватора. Вихор курявно, сліпо блукає по степу, перетинає дорогу, і далі тільки стерня переблискує, де він пішов уже прозорий.

Цокіт бідарки розламає полудневу тишу.

Кухаренко знає, чого його викликано. Млоїться в грудях від передчуття кари. Це мусило статись. Ждав цього, не думав тільки, що покличуть так швидко.

Районне містечко густо запорошене степовою пилюкою. Лежить тут і його, Кухаренкова, пилюка теж. Поопускали вуха садки. Коло чайної п'ють ситро знайомі голови, гукають Кухаренкові:

— Кресафте, сюди!

Їм і досі чудно, що ім'я в нього Кресафт. Воно для них ніби прізвисько.

Проїздить мимо не зупиняючись. Дзвін на прадавній дзвіниці висить насторожливо. Давно мовчить, прикусив язика, не калатне, і здається, ось-ось впаде просто на голову Кресафтові. Навпроти знайомого будинку біля конов'язі — цілий наїзд. Отже, викликано багатьох. Конов'язь обгризена: доки люди засідають, коні акацію гризуть.

Прив'язав і свого: гризи, брате. Бо, мабуть, аж уночі дійде наша черга.

Проте його одразу й погукали. Поза чергою. Це не віщувало добра. Секретарка в приймальні, що раніш зустрічала його усмішкою і своїм настроєм мовби застерігала й підбадьорювала для наступної розмови, цього разу глянула з сумом на Кухаренкові вуса, на його опущені запилюжені плечі. Подивилася так, мовби на нього впало невідворотне лихо.

У кабінеті людно, сидять, засідають. Духота, а вікно не відчинене жодне. Молодий Перший на своєму керівному місці.

Кухаренкові не було місця, він став біля столу.

— Розкажи, скільки роздав.

Кухаренко, чорний від засмаги, ще більше потемнів:

— Не роздав, а видав.

Цього наче тільки й ждали.

— Розбазарив — ось як це зветься!

— На поводі пішов, піддався...

— Це такий ти передовик? Такий "маяк"?

Під обвалом слів плечі його ще дужче опали. Найлютіше насідав Другий. Наче й не приїздив на коропи. Наче й не розказував анекдоти. Побуряковів, розбух від обурення. Очужилий і гнівний, мовби не впізнаючи Кухаренка, він уже не кликав його по імені та по батькові, він уже кричав йому "Ку-гаренко!", бо мав звичку перебріхувати всі прізвища, хоч працює в районі вже кілька років. Прокурор теж сікається, щось цідить про злочин. Під їхнім обстрілом Кухаренко починає себе так відчувати, ніби й справді вчинив злочин, хоч злочину й не було — він певен у цьому в глибині душі. Він просто дотримав слова,— видав по півтора кіло, як це й було обіцяно людям на зборах у присутності цього ж Другого. Видав, скільки обіцяли,— ні грамом більше.

— Ну як ти міг? — доскіпується прокурор.— Хто тебе підбив на це?

— Ніхто не підбивав.

— Сам? — в іронічному подиві звів брови Другий.— Такий герой.

Кухаренко зітхнув важко, ледве чутно видавив із себе:

— Ну, а як же в очі людям дивитись?

— А план? На нього давай будемо дивитися крізь пальці? Тільки нам він мусить боліти, не тобі?

І знову злива слів. Обвал звинувачень.

Уже йому втовкмачено, якого це набуло розголосу, які це може мати згубні наслідки для району. І в такий час, коли жнива в розпалі, коли тільки починають виконувати план... Піддався споживацьким настроям... Поставив під загрозу... Зривник... Саботажник...

— Пропоную виключити,— кинув у стіл Другий.

Кухаренко мимохіть повів рукою до серця. Ніхто цього руху й не помітив, чи вдали, що не помітили: зрештою, в таких випадках не один тут хапається за серце... Тільки жінка, третій секретар, налила йому склянку води, підсунула. Однак він не став пити.

У Першого обличчя гіпсово-біле, аскетичне. Губи прикушені. Очі пригашені. Зникли під похмурістю брів, не дивляться на Кухаренка. Видно, він остерігається агресивності Другого. Після того, як Другий крикнув "виключити!", він ніби хотів щось сказати, але не сказав.

Прокурор тим часом переглянувся з Другим:

— Голосувати.

І руки було піднято. Не всі, правда. Утрималась жінка — Третій. Перший руку підняв, але якимось знехотя. Утримався ще голова виконкому, висуванець з тридцятитисячників¹[1]. Перед цим зауважив був, що на заводі, де він працював, за роботу мають звичай платити. Отже, чи такий уже злочин вчинено тут... Та до нього не прислухались.

З Кухаренком було покінчено. Уже викликали когось іншого, а він вийшов на ганок. Спустошений був. Сонце розпливалося в небі розчавлене, сліпуче, як вибух. Горбились акації по той бік майдану. Коні люто гризли зубами конов'язь, хоча насправді вони й не

гризли.

Відв'язав, поїхав. Зупинився біля чайної; зайшов, сів плухом край столу і довго сидів там в оточенні знайомих голів. Мух було багато. Втішань було багато. Духота душила. Щоб розвеселити, розважити його, Шкарупа розповідав, як одного колись отак скубли на бюро, а він рукою до серця, а ті й злякались: може, годі, мовляв? Бо за серце хапається... А після всього приятелі запитують того, скубленого: чого за серце хапався? Справді, закололо? Та ні, каже, пляшка самогону в кишені відіткнулась, так пальцем заткнув, щоб духу не почули.

Був регіт, припрохування:

— Їж, Кресафте, не бійся потовстіти! Голова без пуза — як справка без печатки.

Ще вони гомоніли після цього про горох, міркували з сміхом, чи можна з гороху спекти українську паляницю, заохочували до цих жартів і Кресафта, але він мовчав, чманів понуро, думки його були все про те, як обіцяв людям на зборах у присутності Другого і як йому повірено було тоді. Очі його оточували, всі оті чесні, довірливі очі, жіночі, чоловічі, дівочі, хлоп'ячі, що він їх бачить щодня і що в них він щодня повинен дивитись. Вони й зараз ждуть його там на токах, де гори хліба сухим червоним сонцем пашать. Невже він справді вчинив злочин? Перед ким? Одне треба, а друге хіба не треба? Чи, виходить, мусив би стати перед людьми брехуном?

— Не хили голову, Кресафте,— долинає до нього, ніби крізь товщу води.— Сьогодні так, завтра інак. Хоча ти таки поспішив.

— Ну, а як же людям в очі дивитися?

— Не будь наївним, Кресафте,— засміявся товстощокий Мамлій, голова з "Перемоги".— Ти як дитина. Простодушний ти, жертва своєї совісті. А совість — це така культура, що не кожен її культивує в наш час. Дехто забув, що воно й таке, по якому попереднику його й сіють!..

Кресафт більше не обмовився й словом.

З чайної вийшов надвечір. Ще спека була, духота. Дзвін пащеку свою розкрив із дзвіниці, і коли проїздив Кресафт мимо собору, знову верзлося в якомусь очманінні, що дзвін той таки впаде і накриє тебе своєю стопудовою міддю так, що й задихнешся під нею. Свіжого повітря хотілось, а воно і в полі, за райцентром було ще гаряче після спеки дня. Повільною ступою, знехотя віз його кінь. Перехняблювалась бідарка під важким Кухаренковим тілом. Вуса волочилися в пилюці шляху, а очі в небі тонули. Небо його було над ним, чисте й величне, як завжди. Тільки на обрії, десь на сході, ледь помітно проступали вершечки хмар. Стояли, як далекі Карпати його фронтів. А кінь його негодований похнюплено тюпав і тюпав у ті недосяжні нереальні Карпати.

Понад лісосмугою шлях. Сухо й колючо в гущавині. Акація, гледичія²[2] переплелися, а низом трава сухими врунами вилягла, блищать якісь солом'яні кубла, консервні іржаві бляшанки.

"Ех ви... Оце так вирішуєте? — звертається думками до когось.— Позвикали в Сірка очі позичати, а я напозичавсь. Чуєте? Напозичавсь!"

Глуха була ця доріжка польова, ніхто не зустрічався, ніхто не обганяв. Потім десь із

лісосмуги, ніби навперейми, вискочив знайомий газик. Зупинився попереду бідарки, з-під брезентового нап'яття з'явилося обличчя Першого, бліде, непроникне і ніби ще більше схудле. Він вийшов з машини, перечекав, поки розсіялась хмара куряви, що, наздогнавши їх, обкурила і повільно-довго танула.

— Лютишся, Кресафте Петровичу? — підступив Перший до бідарки.

Кухаренко не дивився на нього, уникав його погляду, почував себе перед ним ніби винуватим. Наче ошукав його, підвів, завдав йому неприємності, а він же любив його — Першого всі любили в районі за молодість і чесність.

— Маєш образу на мене?

— Не в тім річ.

Перший стояв якусь хвилю в задумі, спрямувавши погляд у колючу гущавінь посадки. Потім заговорив про його, Кухаренкове, життя. Він дасть йому роботу. Забере його в сільгосптехніку. Та й взагалі ще, може, їх звідти, з гори підправлять... У тоні його чулося виправдання. Говорив про сільгосптехніку, про Кухаренкову майбутню роботу, а чулося під цим щось інше, ніби щось таке: "Я на твоєму місці вчинив би так само. А що не заступився перед Другим за тебе, то..."

— Складно все це, Кресафте Петровичу. Одначе що ж. Будь.

І газик помчав. При першому ж повороті звернув своєю халабудою на поля "Перемоги", проїхав трохи по забутому межівнику і незабаром знову повернув у бік райцентру. Кухаренкові стало ясно, що не якісь господарські клопоти пригнали Першого сюди і що Кухаренка перестрів він у цьому надвечір'ї не випадково: хотів, видно, хоч трохи залагодити вчинене, заспокоїти розтривожене сумління...

А Кухаренків кінь тюпав далі на ті хмарні крайстепові Карпати, що вже обіймали небо. У дорозі застав його й смерк, синій, вечірній. Віжки, намотані на грубу Кресафтову руку, обвисли, висіли знеможено. А друга рука, така ж важка, в набряклих жилах час від часу торкалась грудей, наче там пекло, наче там у грудях горіло під прокипілою потом та пилюкою сорочкою.

— Не в тім річ... Не в тім річ,— час від часу шепотіли сухі запечені губи.

Пізно вночі на обезлюднілій уже тік нечутно вкотилась бідарка. Сторож підійшов до неї і аж вкляк, збагнувши, що це ж головине тіло лежить у бідарці — важко, безжиттево. Сторож заходився розплутувати віжки, міцно намотані на задубілій уже руці. Кінь, що привіз господаря на тік, тривожно похропував на високі бурти зерна, що і в темряві висвічували денним сонцем.

1963 р.

1[1] Тридцятитисячник — з метою зміцнення радянської влади на селі партія надіслала в сільські місцевості тридцять тисяч робітників.

2[2] Гледичія — різновид акації.